

Prosper Mérimée

LOKYS

Profesoriaus Vitembacho rankraštis

I

.....

– Teodorai, – tarė profesorius Vitembachas, – malonėkite paduoti man tą sąsiuvinį, kuris įrištas pergamentu, nuo antrosios lentynėlės, virš sekretero, ne, ne tą, tą mažąjį, *in-octavo*. Ten aš esu surinkęs visas pastabas iš savo 1866 metų dienoraščio, bent jau tas, kurios susijusios su grafu Šemeta¹.

Profesorius užsidėjo akinius ir, visiškai įsivyravus tylai, perskaitė:

L O K I S²

su lietuviška patarle vietoje epigrafo:

Miszka su Lokiu,
Abu du tokiu.*

Kai Londone pasirodė pirmasis Šventojo Rašto vertimas į lietuvių kalbą, Kenigsbergo *Mokslo ir literatūros laikraštjje* išspausdinau straipsnį, kuriame, aukštai įvertindamas mokyto vertėjo darbą ir dievobaimingus Biblijos draugijos tikslus, laikiau vis dėlto savo pareiga iškelti aikštėn kai kurias paklaidas; be to, nurodžiau, kad šis vertimas pravers tik daliai Lietuvos gyventojų. Iš tikrųjų dialektą, kuriuo atliktas vertimas, sunkokai supras gyventojai tų apskričių, kur kalbama *žemaičių*³, populiariai vadinama *žmudų*⁴, kalba; turiu omenyje Žemaitijos palatinatą, kurio kalba dar artimesnė sanskritui

¹ Orig.: Szémioth. (*Čia ir toliau skaičiumi pažymėtos pastabos – vertėjos.*)

² Taip šį žodį rašo Prosperas Mérimée.

* „Abu sudaro porą‘; pažodžiui – Michon (*Michel*) *avec Lokis, tous les deux les mèmes. Michaelium cum Lokide, ambo (duo) ipsissimi.*“ (*Čia ir toliau žvaigždute pažymėtos pastabos – autoriaus.*)

³ Orig.: jomaitique.

⁴ Orig.: jmoude.

negu lietuvių aukštaičių. Nors už šią pastabą mane į šuns dienas išdėjo vienas gerai žinomas Dorpato universiteto profesorius, bet ji atvėrė akis garbingiems Biblijos draugijos administracinės tarybos nariams, ir jie nedelsdami atsiuntė man labai malonų pasiūlymą vadovauti švento Mato Evangelijos vertimui į žemaičių kalbą. Buvau tada tiek įsitraukęs į Užuralio kalbų tyrinėjimą, jog nesiryžau imtis didesnio darbo, aprėpiančio visas keturias Evangelijas. Taigi atidėjau vedybas su panele Gertrūda Vėber ir išvažiavau į Kauną (*Kovno*), nusistatęs surinkti visus, kiek tik bus įmanoma rasti, spausdintus ar ranka rašytus lingvistinius paminklus žemaičių kalba; neturėjo, žinoma, likti pamiršta liaudies poezija, *dainos*⁵, ir pasakojimai bei legendos, *pasakos*⁶. Visa tai galėjo praversti man kaip medžiaga žemaičių kalbos žodynui – darbui, kurio būtinai turėjau imtis prieš pradėdamas patį vertimą.

Vežiausi rekomendacinį laišką jaunajam grafui Mykolui Šemetai, kurio tėvas, kaip man tvirtino žmonės, turėjęs savo bibliotekoje garsumą tėvo Lavickio *Catechismus Samogiticus*; tai tokia reta knyga, jog mano jau minėtas Dorpato profesorius net neigė iš viso ją kada nors egzistavus. Grafo bibliotekoje, pagal mano gautą informaciją, dar esąs senas *dainų* rinkinys, esama ir eilėraščių senovine *prūsų* kalba. Parašiau grafui Šemetai laišką, išdėstydamas savo apsilankymo tikslą, ir gavau iš jo itin malonų kvietimą atvažiuoti ir pasisvečiuoti Medintilčio⁷ rūmuose tiek, kiek reikės moksliniam darbui. Baigė jis laišką labai žaviai, tvirtindamas, jog galys didžiutis kalbas žemaitiškai ne blogiau kaip jo valstiečiai ir jog būsiąs laimingas, jei galėsiąs man talkinti ir prisidėti prie darbo, kurį jis vadino *didžiu* ir įdomiu. Kaip kai kurie turtingiausieji Lietuvos žemvaldžiai, jis išpažino evangelikų tikėjimą, kurio pastoriumi turiu garbės būti. Buvau įspėtas, kad grafas keistoko būdo, nors šiaip labai svetingas žmogus, mokslo ir literatūros mylėtojas, ypač geranoriškai nusiteikęs tiems, kurie tuos dalykus puoselėja. Taigi patraukiau į Medintiltį.

Rūmų terasoje mane sutiko grafo ūkvaizdis ir tuojau palydėjo į man paruoštą kambarį.

– Ponas grafas apgailėstauja, – tarė jis, – kad negali šiandien pietauti su ponu profesoriumi. Jį kankina migrena, kuria, deja, jis dažnokai serga. Jei ponas profesorius nenorėtų valgyti savo kambaryje, gali

^{5,6} Mérimée šiuos žodžius rašo lietuviškai.

⁷ Orig.: Medintiltas.

papietauti su ponu daktaru Fréberiu, ponios grafienės gydytoju. Pietūs bus po valandos; pietums nepersirengiama. Jei ponui profesoriui ko nors reikėtų, štai skambutis.

Ir jis, žemai nusilenkęs, pasišalino.

Kambarys buvo erdvus, gražiai apstatytas, išpuoštas veidrodžiais ir paauksintais ornamentais. Iš vienos pusės buvo matyti sodas, arba tiksliau – rūmų parkas, iš kitos – platus paradinis kiemas. Nors buvau perspėtas, kad „pietums nepersirengiama“, vis dėlto pamaniau privaląs išsitraukti iš lagamino juodąjį fraką. Kai aš, nusimetęs švarką, dėliojau nedidelę savo mantą, mane prie lango į kiemo pusę priviliojo ratų dardesys. Čia ką tik įvažiavusi sustojo graži brikelė. Joje sėdėjo dama juodais drabužiais, kažkoks ponas ir kita moteris, apsitačiusi kaip lietuviškos valstietės, bet tokia aukšta ir tvirta, jog iš pirmo žvilgsnio vos nepalaikiau jos persirengusiu vyru. Ji išlipo pirmoji; terasoje stovėjo dar dvi moterys, tokios pat tvirtos pažiūrėti. Ponas palinko prie damos juodais drabužiais ir, mano didžiai nuostabai, atsegė platų odinį diržą, laikiusį ją prie sėdynės. Pastebėjau, kad tos damos plaukai ilgi, žili ir labai susitaršę, o plačiai atvertos akys tarsi negyvos: sakytum, vaško figūra. Atrišęs savo bendrakeleivę, ponas nusiėmė skrybėlę ir labai pagarbiai kažką jai pasakė; bet ji, matyt, nekreipė į jį nė mažiausio dėmesio. Tada jis atsigręžė į tarnaites ir nežymiai linktelėjo galva. Tos trys moterys tuoj čiupo juodai apsitačiusią damą ir, nors ši iš visų jėgų laikėsi įsikibusi į brikelę, pakėlė ją kaip plunksną ir įnešė į rūmus. Šita sceną stebėjo keletas namų tarnų, nieko ypatingo, regis, joje neįžiūrėdami.

Vyras, vadovavęs šiems veiksams, išsitraukė iš kišenės laikrodį ir paklausė, ar tuoj pietūs.

– Po ketvirčio valandos, pone daktare, – atsakė tarnas.

Man nesunku buvo atspėti, kad vyras, kurį matau, yra gydytojas Fréberis, o dama juodais drabužiais – grafienė. Sprendžiant iš jos amžiaus, supratau, kad tai grafo Šemetos motina, o tos visos atsargos priemonės, kurių imtasi, aiškiai rodė jos protą esant sutrikusį.

Netrukus į mano kambarį įėjo ir pats gydytojas.

– Kadangi ponas grafas negaluoja, – prabilo jis, – turiu pats ponui profesoriui prisistatyti. Daktaras Fréberis, jūsų nuolankus tarnas. Nepaprastai malonu susipažinti su mokslininku, kurio nuopelnai žinomi visiems Kenigsbergo *Mokslo ir literatūros laikraščio* skaitytojams. Ar pageidausite, kad pietūs jau būtų paduoti?

Į jo meilius žodžius atsakiau kaip įmanydamas mandagiau ir pridūriau, kad jei metas sėsti už stalo, aš pasiruošęs.

Vos tik mums įžengus į valgomąjį, vyresnysis liokajus prinešė, kaip įprasta šiaurės kraštuose, sidabrinį padėklą su įvairiomis degtinėmis ir keletu sūdytų ir labai aštrių užkandžių apetitui sužadinti.

– Leiskite man, kaip gydytojui, pone profesoriau, – kreipėsi į mane daktaras, – pasiūlyti jums taurelę šitos *starkos*, tikro konjako, keturiasdešimties metų senumo. Tai degtinių degtinė! Užsikąskite Drontcheimo ančiuviu, niekas taip gerai nepraplečia ir nesužadina virškinamojo trakto, vieno svarbiausių mūsų organų... O dabar prie stalo! Kodėl mums nesikalbėti vokiškai? Jūs iš Kenigsbergo, aš iš Mėmelio; bet mokslus ėjau Jėnoje. Mudu jausimės laisviau, o tarnai, mokantys tik lenkiškai ir rusiškai, nesupras, ką sakome.

Pradžioje valgėme tylomis; paskui, po pirmos Maderos vyno taureės, paklausiau daktarą, ar dažnai grafą kamuoja negalia, dėl kurios sėdime šiandien prie stalo vieni be jo.

– Ir taip, ir ne, – atsakė daktaras, – tai priklauso nuo to, į kurią pusę jis tą dieną išsiruošia iškylon.

– Kaip tai?

– Kai patraukia, pavyzdžiui, Raseinių keliu, grįžta su migrena ir piktas kaip žvėris.

– Aš irgi buvau Raseiniuose, bet nieko panašaus man nenutiko.

– Tai dėl to, pone profesoriau, – nusijuokė jis, – kad jūs neįsimylėjęs.

Atsidusau prisiminęs Gertrūdą Vėber.

– Vadinasi, Raseiniuose gyvena pono grafo sužadėtinė?

– Taip, prie Raseinių. Sužadėtinė?.. Nežinau. Nepataisoma koketė! Ji išvarys jį iš proto, kaip atsitiko jo motinai.

– Iš tiesų, man rodos, ponია grafiene ne visai sveika...

– Ji beprotė, brangusis pone, beprotė! O didžiausias beprotis esu aš, kad čia atsidanginau!

– Tikėkimės, kad rūpestingai jūsų slaugoma ji atgaus sveikatą.

Daktaras papurtė galvą, atidžiai apžiūrinėdamas Bordo vyno spalvą taurėje, kurią laikė rankoje.

– Štai dabar jūs matote mane čia, pone profesoriau, o buvo laikas, kai aš tarnavau karo gydytoju Kalugos pulke. Sevastopolyje mes nuo ryto iki vakaro pjaustėme rankas ir kojas, o bombos skraidė virš mūsų kaip musės virš nudirto arklio; na štai, pastogė ir maistas ten buvo bjaurūs, užtat nuobodžiauti nenuobodžiauvau kaip čia, kur valgau ir geriu kas yra geriausio, gyvenu kaip karalius, o algą man moka kaip

tikram rūmų gydytojui... Bet laisvės, brangusis pone, štai ko man trūksta!.. Įsivaizduokite, kad su šita kipše man nelieka nė minutės laiko sau!

– Ar seniai ji patikėta jūsų globai?

– Beveik dveji metai; bet iš proto ji išsikraustė mažiausiai prieš dvidešimt septynerius, dar grafui negimus. Argi jums niekas apie ją nepasakojo nei Raseiniuose, nei Kaune? Tat paklauskite, nes tai toks atvejis, apie kurį aš noriu vieną dieną parašyti straipsnį į *Sankt Peterburgo medicinos laikraštį*. Ji išprotėjo iš baimės...

– Iš baimės? Argi tai įmanoma?

– Iš patirtos baimės. Kilusi ji iš Kęstutaičių giminės... O! Šitoje šeimoje nelygių santuokų nebūna. Kaipgi, juk mes kildiname save iš Gedimino... Taigi, pone profesoriau, trečią... ar antrą dieną po jungtusių, – jos įvyko šiuose rūmuose, kur mes pietaujame (į jūsų sveikata!), – grafas, dabartinio tėvas, išjojo medžioti. Mūsų lietuviškos ponios, kaip žinote, tikros amazonės. Išjoja medžioklėn ir grafienė... Ar ji atsiliko, ar pralenkė varovus... nežinau! Tik staiga grafas mato – į jį galvotrūkiškai lekia mažasis grafienės kazokėlis, dvylikos ar keturiolikos metų berniukas. „Pone, – sako jis, – grafienę nešasi lokys!“ – „Kur?“ – klausia grafas. „Ten“, – atsako kazokėlis. Visi medėjai puola į nurodytą vietą: grafienės nė kvapo! Vienoje pusėje guli pasmaugtas jos arklys, kitoje – grafienės kailinukų skutai. Žmonės ieško, naršo mišką. Pagaliau vienas iš varovų sušunka: „Aure lokys!“ Iš tikrųjų proskynoje šmėstelėjo lokys, jis vilko grafiene, tikriausiai taikydamasis tankmėje niekieno nekliudomas ją suryti. Juk šie žvėrys – smaguriai. Jie mėgsta, kaip vienuoliai, ramiai papietauti. Grafas, vedęs prieš porą dienų, pasielgė kaip tikras riteris: buvo bepuolęs lokį su medžiokliniu peiliu rankoje; bet Lietuvos loko, brangusis pone, nepersmeigsi taip lengvai, kaip persmeigtum elnią. Laimė, medėjas, nešęs grafo šautuvą, pusėtinai nenaudėlis, toks girtas tą dieną, kad neskyrė triušio nuo stimos, iššovė iš savo karabino per šimtą žingsnių, nekvaršindamas sau galvos, kur pataikys kulka – į žvėrį ar į moterį.

– Ir lokį nudėjo?

– Vietoj. Tik girtuokliams taip ir sekasi. Yra, beje, ir užkalbėtų kulka, pone profesoriau. Turime mes čia burtininkų, kurie tokias kulkas už gerą kainą pardavinėja... Grafienė buvo baisiai subraižyta, savaime aišku, be sąmonės, viena koja sulaužyta. Ją pargabena į rūmus; sąmonę ji atgauna, o protas susimaišo. Ją nuveža į Sankt

Peterburgą. Iškilmingas konsiliumas. Keturi gydytojai, apsikarstę visais įmanomais medaliais. Ir štai jie pareiškia: „Ponia grafiene nėščia, galimas daiktas, po gimdymo įvyks persilaužimas į gera. Tegul būna gryname ore, gyvena kaime, maitinasi išrūgomis, geria kodeiną.“ Kiekvienas tų gydytojų gauna šimtą rublių. Praėjus devyniems mėnesiams, grafiene pagimdo sveiką gražų berniuką; bet kur tas persilaužimas į gera? Na taip... Ji dar labiau šėlsta. Grafas parodo jai sūnų. Paprastai šis dalykas labai veiksmingas... romanuose. „Užmuškite jį! Užmuškite žvėrį!“ – šaukia ji ir vos nenu-daigoja kūdikio. Nuo to laiko jos beprotybė reiškiasi čia visišku iškvėšimu, čia siutimu. Stiprus polinkis į savižudybę. Turime ją rište prie sėdynės pririšti, kai norime po gryną orą pavežioti. Reikia trijų tvirtų tarnaičių, kad ją išlaikytų. Tačiau, pone profesoriau, įsidėmėkite štai kokį faktą: kai išmėginu viską, ką išmanau, o ji vis dar nepaklūsta, turiu vieną priemonę jai nuraminti. Pagrasinu, kad nukirpsiu plaukus. Jaunystėje, matyt, jos turėta labai gražių plaukų. Koketiškus – vienintelis dar jai likęs žmogiškas jausmas. Ar ne juokinga? Jei galėčiau ją savaip pašokdinti, gal ir išgydyčiau.

– Kaip tai suprasti?

– Išvanočiau kailį. Šitaip išgydžiau dvi dešimtis bobų viename kaime, kur pasireiškė toji keista rusiška beprotybės forma – *klyksmas**; ima klykti viena boba, paskui ją – jos kūma. Po trijų dienų klykia visos kaimo bobos. Susidorojau su jomis tik gerai jas išvelėjęs. (Prašom paimti vieną jerubę, jos tirpte tirpsta burnoje.) Bet grafas taip ir neleido man pamėginti.

– Ką! Jūs norėjote, kad jis sutiktų su tokiu baisiu gydymo būdu?

– O! Savo motinos jis beveik nepažįsta, antra vertus, tai būtų jos labui; bet pasakykite, pone profesoriau, ar būtumėte kada patikėjęs, kad galima pamišti iš baimės?

– Tai, kas atsitiko grafienei, buvo siaubinga... Atsidurti tokio žiauraus žvėries naguose!

– Na, tai sūnus ne į mamą atsigimė. Maždaug prieš metus jis patyrė visiškai tokį pat nuotyki, bet šalto kraujo dėka išnešė sveiką kailį.

– Iš lokio nagų?

– Iš lokės nagų, be to, tokios didelės, kokios seniai niekas nebuvo regėjęs. Grafas puolė ją su ietimi rankoje. Na ir kas! Ji atgalia letena

* Rusų kalba apsėstąją, isterikę, vadina „*klikuša*“. Šio žodžio šaknis yra „*klik*“ – šaukimas, riksmas, klyksmas.

nustumia ietį, čiumpa poną grafą ir partrenkia ant žemės taip lengvai, kaip aš apversčiau va šitą butelį. Bet jis, gudruolis, apsimeta negyvas... Lokė apuosto jį, apuosto ir ne tik nesudrasko, bet dar liežuviu lyžteli. O jam užteko nuovokos nekrustelėti, ir ji nulepeno savo keliu.

– Lokei pasirodė, kad jis negyvas. Iš tiesų esu girdėjęs, kad šitie žvėrys lavonų neliečia.

– Reikia tikėti, bet geriau savo kailiu neišmėginti; beje, apie baime; norėčiau papasakoti vieną istoriją, nutikusią Sevastopolyje, garsiajame penktajame bastione. Mes sėdėjome už lauko ligininės penkiese ar šešiese ir gurkšnojome iš ąsočio alų. Staiga girdime, sargybinis šaukia: „Bomba!“ Krintame ant pilvų; ne, ne visi: vienas mūsų, pavarde... et, kam čia jo pavardė... jaunas karininkas, ką tik pas mus paskirtas, lieka stovėti kaip stovėjęs su pilna alaus stikline rankoje; lygiai tą akimirką sprogs ta bomba. Ji nutraukė galvą mano vargšui bičiuliui Andrejui Speranskiui, šauniam vyrukui, ir sudaužė ąsotį; laimė, jis buvo jau beveik tuščias. Atsikėlė po sprogsimo žiūrimė – dūmų debesyje stovėdamas mūsų draugas lyg niekur nieko ryja paskutinį alaus gurkšnį. Mes jį palaikėme didvyriu. Rytojaus dieną sutinku kapitoną Gedeonovą, išleistą iš ligininės. Jis man sako: „Pietauju šiandien su jumis ir savo sugrįžimui iš ligininės atšvesti statau šampano“. Susėdome prie stalo. Tarp mūsų yra ir tas jaunas karininkas, kur gėrė alų. Jis nežinojo, kad bus šampano. Kažkas šalia jo atkemša butelį... Paf! Kamštis trenkia jam į smilkinį. Jis surinka ir apalpsta. Patikėkite, mūsų didvyris buvo velniškai persigandęs ir pirmąjį kartą; o nesisaugojo ir baigė maukti savo alų todėl, kad buvo pametęs galvą ir judėjo kaip automatas pats to nenutuokdamas. Išties, pone profesoriau, žmogaus kūno mechanizmas...

– Pone daktare, – tarė į valgomąjį įėjęs tarnas, – Ždanova sako, kad ponija grafienė nenori valgyti.

– Velniai ją trauktų! – suniurnėjo daktaras. – Einu. Kai pavalydinsiu savo kipšę, pone profesoriau, jei neprieštarautumėte, gal suloštume *preferansą* arba *durnių*⁸?

Pareiškiau apgailestaujęs, kad nieko neišmanau apie kortas, o kai jis nuėjo pas ligonę, grįžau į savo kambarį ir ėmiau rašyti panelei Gertrūdai.

⁸ Orig.: *douratchki*.

II

Naktis buvo šilta, ir aš palikau langą į parką pravirą. Parašęs laišką ir dar nenorėdamas miego, sėdausi peržiūrėti netaisyklingų lietuvių kalbos veiksmažodžių ir ieškoti šių įvairių netaisyklingumų priežasčių sanskrito kalboje. Buvau iki ausų pasinėręs į šį darbą; staiga smarkiai susiūbavo netoli mano lango augęs medis. Išgirdau, kaip trakstelėjo sausos šakos, ir man pasivaideno, kad į medį stengiasi įsiropšti kažkoks sunkus žvėris. Iš galvos dar man nebuvo išgaravusios visos tos lokių istorijos, kurias pasakojo daktaras, ir aš atsikėliau nuo kėdės, mažumą susijaudinęs; už keleto žingsnių nuo lango pro medžių lapiją pastebėjau žmogaus veidą, ryškiai apšviestą mano lempos šviesos. Pamėnas čia pat išnyko, bet keistai blizgančios akys, kurios susidūrė su mano žvilgsniu, nustebino mane labiau, negu sugebu apsaityti. Nejučiomis atšlijau atgal, paskui pribėgau prie lango ir griežtu balsu paklausiau įsiveržėlio, ko jam reikia. Tuo tarpu jis skubiai ėmė slysti medžiu žemyn ir, nusitvėręs rankomis už storos šakos, pakibo ore, paskui dribo ant žemės ir tučtuoju dingo. Paskambinau; įėjo tarnas. Papasakojau, kas įvyko.

– Ponui profesoriui tikriausiai pasivaideno.

– Esu tvirtai įsitikinęs tuo, ką sakau, – paprieštaravau aš. – Bijau, kad į parką nebūtų įsibrovęs vagis.

– Neįmanoma, pone.

– Vadinasi, kažkas iš namiškių.

Tarnas išpūtė akis ir nieko neatsakė. Pagaliau paklausė, ar nieko jam neįsakysiu. Liečiau uždaryti langą ir atsiguliu.

Miegojau gerai, nesapnavau nei lokių, nei vagių. Man bebaigiant ryto ruošą, kažkas pasibeldė į duris. Atidaręs išvydau priešais save labai aukštą ir gražų jaunuolį Bucharos chalatu, su ilga turkiška pypke rankoje.

– Ateinu atsiprašyti, pone profesoriau, – prabilo jis, – kad taip nevykusiai priėmiau tokį garbingą svečių kaip jūs. Aš – grafas Šemeta.

Pasiskubinau atsakyti, kad priešingai, tai aš privalau nuolankiai padėkoti už jo nuostabų vaišingumą, ir paklausiau, ar praėjo migrena.

– Kaip ir praėjo, – atsakė jis, – paskui liūdnu veidu pridūrė: – Iki naujo priepuolio. Ar pakenčiamai įsikūrėte? Prašom neužmiršti, kad esate laukinių krašte. Žemaitijoje nereikia būti labai išrankiam.

Patikinau jį, kad jaučiuosi puikiai. Kalbėdamas neįstengčiau savęs įveikti ir, nors supratau, kad elgiuosi įžūliai, smalsiai jį stebėjau. Jo žvilgsnyje buvo kažkas keisto, ir nejučia palyginau jį su žvilgsniu to žmogaus, kurį vakar mačiau ropščiantis į medį... „Bet ar gali būti, – svarsčiau, – kad grafas Šemeta laiptotų naktimis po medžius?“

Kakta jo buvo aukšta ir gerai išsivysčiusi, nors siauroka. Bruožai – labai taisyklingi; tik akys sustatytos per daug arti, ir man dingtelėjo, kad tarp vienos ašarinės liaukos ir kitos nebūtų tilpusi dar viena akis, kaip to reikalauja graikų skulptūros kanonas. Žvilgsnis buvo skvarbus. Keletą kartų mūsų akys nejučiom susitiko ir mudu abu nukreipėme jas į šalį truputį sumišę. Staiga grafas nusikvatojo.

– Jūs mane atpažinote! – šūktelėjo jis.

– Atpažinau?

– Taip, vakar užklupote mane smagiai išdykaujantį.

– O, pone grafe!

– Visą dieną prasikankinau galva, užsisiklendęs darbo kabinete. Vakare, kai man atlėjo, išėjau pasivaikščioti į sodą. Pamačiau jūsų lange šviesą ir neatsispyriau smalsumui... Man reikėjo pasisakyti, kas aš, prisistatyti, bet padėtis buvo tokia juokinga... Susigėdau ir sprukau... Ar nepykstate, kad sutrukdžiau dirbti?

Jis norėjo, kad jo žodžiai skambėtų žaismingai, bet paraudo ir, aišku, jautėsi nepatogiai. Kiek išgalėdamas, stengiausi įtikinti jį, kad šis pirmas susitikimas nepalikęs man jokio nemalonaus įspūdžio ir, norėdamas užbaigti šią temą, paklausiau, ar tiesa, kad jis turįs tėvo Lavickio *Žemaitišką katekizmą*?

– Galimas daiktas; tiesą sakant, aš ne per geriausiai susipažinęs su tėvo biblioteka. Jis mėgo senas ir retas knygas. O aš skaitau tik dabartinius veikalus; bet mes paieškosime, pone profesoriau. Vadinasi, jūs norite, kad mes skaitytume Evangeliją žemaitiškai?

– Ar nemanote, pone grafe, kad Šventojo Rašto vertimas į vietinę kalbą itin pageidautinas?

– Žinoma; tačiau norėčiau padaryti mažytę pastabą – tarp žmonių, kurie moka tik žemaitiškai, neatsiras nė vieno mokančio skaityti.

– Galbūt; bet prašyčiau, Jūsų Šviesybe*, leisti man atkreipti jūsų dėmesį, kad svarbiausia kliūtis norint išmokti skaityti yra knygų stoka. Kai žemaičių valstiečiai turės spausdintą tekstą, panorės jį perskaityti ir išmoks skaityti... Taip yra atsitikę daugeliui laukinių

* *Siatelstvo*; taip tituluojamas grafas.

tautų... aš, žinoma, nenoriu taikyti šio epiteto vietiniams gyventojams... Beje, – pridūriau, – ar ne apgailėtinas dalykas, kai kalba išnyksta nepalikusi pėdsakų? Štai jau apie trisdešimt metų, kai *prūsų* kalba yra mirusi kalba. O anądien mirė paskutinis žmogus, mokėjęs *kornų*⁹ kalbą.

– Liūdna! – pertarė mane grafas. – Aleksandras Humboldtas¹⁰ pasakojo mano tėvui, kad Amerikoje jis matęs papūgą, tik ji ir temokėjusi dar keletą žodžių kalbos, kuria kalbėjo viena gentis, išmirusi nuo raupų. Leisite atnešti čia arbatą?

Gurkšnodami arbatą šnekučiavomės apie žemaičių kalbą. Grafas peikė vokiečių išgalvotą būdą spausdinti lietuviškoms knygoms, ir jis neklydo.

– Jūsų alfabetas, – kalbėjo jis, – netinka mūsų kalbai. Jūs neturite nei mūsų Ž, nei mūsų L, nei mūsų Y, nei mūsų E. Turiu rinkinį *dainų*, išleistų pernai Kenigsberge, ir aš tik vargais negalais atspėju žodžius – taip keistai jie atvaizduoti.

– Jūsų Šviesybė omenyje tikriausiai turite Lesnerio išleistas *dainas*?

– Taip. Lėkštoka poezija, ar ne?

– Ko gero, galėjo rasti ir gražesnių. Sutinku, kad būtent toks rinkinys įdomus tik filologams; bet manau, kad geriau paieškosys pasisektų jūsų liaudies poezijoje ir kvapesnių žiedų parinkti.

– Deja, abejoju, nors esu didelis patriotas.

– Prieš keletą savaitių gavau Vilniuje tikrai gražią baladę, be to, istorinio turinio... Jos poezija nuostabi... Leiskite jums ją perskaityti. Turiu su savim.

– Mielu noru.

Paprašęs leidimo rūkyti, jis nugrimzdo į fotelį.

– Poeziją aš suprantu tik rūkydamas, – paaiškino jis.

– Baladė vadinasi „Trys Budrio sūnūs“¹¹.

– „Trys Budrio sūnūs“? – šūktelėjo grafas nustebeš.

– Taip. Jūsų Šviesybė žinote geriau už mane, kad Budrys yra istorinis asmuo.

Grafas įsmeigė į mane savo keistą žvilgsnį. Kažkokį nenusakomą – baikštų ir sykiu nuožmų. Nepratusiam žmogui įspūdis buvo beveik slogus. Kad jo išsilenkčiau, puoliau skaityti.

⁹ Kornų kalba, priklausančia keltų kalbų grupei, buvo kalbama Kornvalyje (pietvakarių Anglijoje). Ši kalba išnyko XVIII amžiuje.

¹⁰ A. von Humboldt (1769–1859) – vokiečių gamtininkas, geografas, keliautojas.

¹¹ Šitaip baladę pavadino Mérimée.

TRYS BUDRIO SŪNŪS

Senasis Budrys kviečia į savo pilies kiemą tris savo sūnus, tikrus, kaip ir jis, lietuvius. Sako jiems:

– Sūneliai, šerkite ir balnokite karo žirgus; galąskite kalavijus ir ietis. Sako, Vilniuje paskelbtas karas trimis pasaulio šalims. Algirdas žygiuos prieš rusus; Skirgaila – prieš mūsų kaimynus lenkus; Kęstutis puls teutonus*. Jūs jauni, stiprūs, narsūs, jokite kariauti; tesaugo jus Lietuvos dievai. Aš į karą šiemet nebejosiu, bet duosiu jums patarimą. Esate trys – prieš jus trys keliai.

Tegul vienas joja su Algirdu į Rusiją, jis puls Naugardo sienas palei Ilmenio ežerą. Ten daugybė šermuonėlių kailių, auksu ataustų audinių. O prekijai turi tiek rublių, kiek lyčių upėje.

Antrasis tepatraukia žygin su Kęstučiu. Tetriuškina šunis kryžiuočius! Gintaro ten kaip jūros smėlio; jų gelumbių spalvoms ir žvilgesiui nerasiť lygių. Jų kunigų drabužiai nusagstyti rubiniais.

Tretysis tegul persikelia per Nemuną su Skirgaila. Antroje pusėje žemdirbių padargai prasti. Užtat jis galės išsirinkti gerą ietį, stiprų skydą ir pargabens man marčią. Lenkijos merginos, sūneliai, gražiausios iš visų mūsų belaisvių. Išdykėlės kaip katytės; veidai baltiesni už pieną! Po juodais antakiais žėri akys tarsį žvaigždės. Prieš pusę šimto metų, kai buvau jaunas, parsigabenau iš Lenkijos gražuolę belaisvę, ji tapo mano žmona. Jos seniai nebėra, bet iki šiol menu ją kiekvieną kartą, kai žvilgteliu ton pusėn!

Jis laimina jaunuolius, jie jau sėdi balnuose su ginklais rankose. Išjoja. Stoja ruduo, paskui žiema... Negrįžta sūnūs. Senasis Budrys jau galvoja, kad jie krito mūšyje.

Šėlsta pūga, suka pilin raitelis, juoda skraistė kažkokią brangią naštą dengia.

– Matau, neši maišą, – sako Budrys. – Turbūt pilnas Naugardo rublių?

– Ne, tėve. Marčią pargabenu tau lenkė.

Siaučia pūga, suka pilin raitelis, o po jo skraiste vos telpa brangi našta.

– Kas čia, sūnau? Geltonas vokiečių gintaras?

– Ne, tėve. Marčią pargabenu tau lenkė.

Sūkuriais krinta sniegas; joja pilin raitelis, po apsiaustu brangią naštą slepia...

Bet dar neišvydęs laimikio, Budrys sukviečia bičiulius į trečias vestuves.

– Bravo, pone profesoriau, – šūktelėjo grafas, – jūs puikiai tariate žemaitiškai; bet kas jums davė šitą *dainą*?

– Viena panelė, su kuria turėjau garbės susipažinti Vilniuje, pas kunigaikštienę Kateriną Pac.

– O kaip jos vardas?

– Panna Ivinska.

– Panelė Julka! – šūktelėjo grafas. – Mažoji nutrūktgalvė! Kaip aš iš karto neatspėjau! Brangusis profesoriau, jūs mokate žemaičių ir

* Teutonų ordino riteriai.

visas sunkiai suprantamas pasaulio kalbas, esate perskaitę visas senovines knygas; bet jums akis apdūmė mergaitė, kuri skaito tik romanus. Išvertė jums į žemaičių kalbą, maždaug taisyklingai, vieną nuostabiųjų Mickevičiaus baladžių, kurios jūs nesate skaitę todėl, kad jai ne ką daugiau metų negu man. Jei norite, parodysiu jums ją lenkų kalba, o gal geriau puikų vertimą į rusų kalbą; duosiu paskaityti Puškiną.

Prisipažįstu, kad apstulbau. Na ir būčiau pradžiuginęs Dorpato profesorių, išspausdinęs kaip originalią *dainą* baladę apie Budrio sūnus.

Grafas ne tik nepasijuokė iš mano sutrikimo, bet nepaprastai mandagiai pasiskubino nukreipti kalbą kitur.

– Vadinasi, – tarė jis, – jūs pažįstate panelę Julką?

– Turėjau garbės būti su ja supažindintas.

– Ir kokia jūsų nuomonė? Atvirai.

– Labai maloni panelė.

– Kažin ar tikrai?

– Ji labai graži.

– O!

– Na, žinoma! Tokių puikių akių kaip gyvas nesu matęs!

– Taip...

– Oda tikrai nepaprasto baltumo... Prisimenu vieną persų eilėraščių, kuriame mylimasis apdainuoja švelnią savo mylimosios odą: „Kai ji geria raudoną vyną, – sako poetas, – matyti, kaip jis sruvena jos gerkle“. Štai šios eilės ir atėjo atmintin, kai pamačiau *panną* Ivinską.

– Galbūt panelė Julka ir tinka šiam reiškiniui pailiuustruoti, bet aš nesu tikras, ar yra jos gyslose kraujo... Ji neturi širdies... Ji balta kaip sniegas ir šalta kaip sniegas!..

Jis atsistojo ir kurį laiką tylėdamas vaikštinėjo po kambarį, kad, kaip man pasirodė, nuslėptų susijaudinimą; paskui staiga sustojo.

– Atsiprašau, – tarė jis, – mes, rodos, kalbėjome apie liaudies poeziją...

– Taip, pone grafe...

– Šiaip ar taip, reikia pripažinti, kad ji labai dailiai išvertė Mickevičių... „Išdykėlė kaip katytė... veidas baltasnis už pieną... akys žėri tarsi žvaigždės...“ Tai jos pačios portretas. Ar ne taip?

– Visiškai sutinku su jumis, pone grafe.

– Na, o ta išdaiga... žinoma, labai netaktiška... vargšė mergaitė nuobodžiauja pas seną tetulę... Gyvena kaip vienuolyne...

– Vilniuje ji buvo draugijoje. Sutikau ją pulko baliuje.

– Ak taip, jauni karininkai, štai kokia draugija jai tinka! Pasijuokti su vienu, paliežuvauti su kitu, pakoketuoti su visais... Ar norėtumėte pamatyti mano tėvo biblioteką, pone profesoriau?

Nuėjau su juo į didžiulę galeriją, kur buvo daug gražiai įrištų, bet, matyt, retai atskleidžiamų knygų, nes jų nugarėlės buvo nugultos dulkių. Įsivaizduokite, kaip aš nudžiugau, kai pirmas tomas, kurį ištraukiau iš spintos, pasirodė esąs *Catechismus Samogiticus*! Neįstengiau susitvardyti ir džiaugsmingai šūktelėjau. Turbūt, mums patiems nenutuokiant, mus veikia kažkokia slėpininga traukos jėga... Grafas paėmė knygą ir, atsainiai pasklaidęs jos lapus, ant prielapio užrašė: *Ponui profesoriui Vitembachui nuo Mykolo Šemetos*. Neįstengiu čia apsaityti, koks stiprus dėkingumo jausmas užplūdo mane, ir mintyse daviau sau žodį, kad po mano mirties ši brangi knyga papuoš tą universitetą, kur aš įgijau mokslinį laipsnį.

– Laikykite šią biblioteką savo darbo kabinetu, – tarė grafas, – čia jums niekada niekas netrukdytų.

III

Kitą dieną po pusryčių grafas pasiūlė man pasijodinėti. Jis norėjo parodyti *kapą*¹² (šitaip lietuviai vadina piliakalnius, kurie Rusijoje žinomi *kurganų* vardu), labai garsų šiame krašte todėl, kad senovėje čia iškilmingomis progomis rinkdavosi poetai ir burtininkai – anais laikais tai buvo vienas ir tas pat.

– Galiu jums pasiūlyti tikrai lėną arklį, – tarė jis, – gaila, kad negaliu nuvežti jus ten brikele; bet iš tiesų pamatysite, jokie ratai tuo keliu nepravažiuos.

Būčiau mieliau likęs dirbti bibliotekoje, bet pamaniau, kad nedera prieštarauti mano kilniaširdžio šeimnininko norams, tad sutikau. Arkliai laukė apačioje; kieme stovėjo tarnas, laikydamas už pavadėlio šunį. Grafas stabtelėjo ir atsigręžęs į mane paklausė:

– Pone profesoriau, jūs nusimanote apie šunis?

– Ne kažin kiek, Jūsų Šviesybe.

– Šitą spanielį man siunčia starosta iš Žarėnų¹³, kur turiu žemės. Sako, jis nuostabus. Jūs neprieštarosite, jei aš jį apžiūrėsiu?

¹² Orig.: kapas.

¹³ Orig.: Zorany.

Jis šūktelėjo tarnui, ir tas privedė šunį. Šuo buvo tikrai gražus. Jau pripratęs prie to žmogaus, linksmi šokinėjo, žvitrus kaip ugnis; bet per porą žingsnių nuo grafo paspraudė uodegą, atšoko atgal, rodėsi, kad jį apėmė siaubas. Grafas jį paglostė; šuo gailiai sukaukė; kurį laiką jį apžiūrinėjęs žinovo akimis, grafas pasakė:

– Manau, bus tinkamas. Pasirūpinkite juo.

Paskui šoko ant arklio.

– Pone profesoriau, – prabilo grafas, jojant rūmų alėja, – matėte, kaip išsigando šuo. Norėjau, kad pamatytumėte savo akimis... Jūs, kaip mokslininkas, privalote mokėti įminti mįsles... Kodėl manęs bijo gyvuliai?

– Iš tiesų, pone grafe, jūs darote man garbę, laikydamas mane Edipu. Deja, esu tik vargšas lyginamosios lingvistikos profesorius. Galbūt...

– Įsidėmėkite, – pertarė jis mane, – aš niekad nemušu nei arklių, nei šunų. Sąžinė man neleistų sušerti botagu vargšui gyvuliui, kuris nusikalsta nesuprasdamas, kad nusikalsta. Tačiau jums sunku patikėti, kokį pasibjaurėjimą aš keliu arkliams ir šunims. Kad juos prisijaukinčiau, turiu padėti dvigubai daugiau vargo ir dvigubai daugiau laiko negu kas kitas. Štai, sakysim, šitas arklys, kuriuo jūs jojate, – kiek vargau, kol jį sutramdžiau; dabar romus kaip avelė.

– Manau, pone grafe, kad gyvuliai – geri fizionomistai ir kad jie susyk suvokia, pajunta, ar mėgsta gyvulius žmogus, kurį jie mato pirmą kartą, ar ne. Įtariu, kad jūs gyvulius mylite tik dėl to, kad turite iš jų naudos; o yra žmonių, kurie iš prigimties neabejingi kai kuriems gyvuliams, ir šie tuoj pat tą pajunta. Aš, pavyzdžiui, nuo mažumės instinktyviai jaučiu simpatiją katėms. Retai atsitinka, kad katė nuo manęs bėgtų, kai noriu ją paglostyti; dar nė karto nė viena katė nėra man įdrėskusi.

– Labai galimas daiktas, – pasakė grafas. – Aš iš tiesų neturiu to, kas vadinama potraukiu gyvuliams... Jie ne ką geresni už žmones. Mes jojame, pone profesoriau, į girią, kur dar ir šiandien tebeegzistuoja ir puikiai laikosi žvėrių karalystė, gūžtelynas¹⁴, didžiosios iščios, didysis gyvasties žaizdras. Taip, pagal mūsų tautos padavimus, niekas dar nėra ištyręs jos gelmių, niekas nėra prasiskverbęs iki šių girių ir pelkių glūdumos, išskyrus, žinoma, poetus ir burtininkus, kurie prasibrauna visur... Ten žvėrių respublika, o gal konstitucinė

¹⁴ Orig.: matecznik.

monarchija... negaliu pasakyti – katra iš jų. Liūtai, lokiai, briedžiai, stumbrai¹⁵ (tai mūsiškiai bizonai) – visi jie puikiai sutaria. Mamutas – jų dar ten esama – ypač gerbiamas. Jis, rodos, jų seimo maršalka. Žvėrys laikosi labai griežtos drausmės, ir kai koks žvėris nusikalsta, jie nuteisia jį ir ištremia. Tada atsitinka taip: iš vieno nagų, kitam ant ragų. Žvėris turi bėgti į žmonių šalį. Nedaugelis jų ištvėria.*

– Labai savotiška legenda, – sušukau aš, – bet, pone grafe, jūs užsiminėte apie stumbrą; ar šių kilnių žvėrių, kuriuos savo *Komentaruose* aprašė Cezaris ir kuriuos medžiojo Kompjenės girioje Merovingų giminės karaliai, iš tikrųjų dar sutinkama, kaip girdėjau, Lietuvoje?

– Žinoma. Mano tėvas savo ranka yra nukovęs stumbrą, aišku, su vyriausybės leidimu. Turbūt matėte, jo galva kabo didžiojoje salėje. Man pačiam nėra tekę stumbro matyti, manau, kad jie labai retai beužtinkami. Užtat pas mus apstu vilkų ir lokių. Baimindamasis, kad galime susidurti su vienu iš tų ponų, aš ir pasiėmiau štai šitą įnagį (jis bakstelėjo į čerkesinį dėklą, kurį buvo persikabinęs per petį), o mano grumas turi prie balno dvivamzdį karabiną.

Įlindome į girios tankmę. Netrukus dingo siaurutis takelis, kuriuo jojome. Turėjome tolydžio išsilenkti didžiulių medžių, kurių žemutinės šakos užstojo kelią. Kai kurie jų, išdžiūvę nuo senumo, gulėjo išvirte, sudarydami tarsi baslių prismaigstyta pylimą, per kurį buvo neįmanoma persigauti. Dar kitur tyvuliavo gilūs liūnai, apaugę vandens lelijomis, aptraukti plūdenomis. Toliau matėme proskynas, kuriose žolė žvilgėjo it smaragdas; bet vargas tam, kas ten būtų įžengęs, nes ši vešli ir apgaulinga augmenija paprastai slepia purvo kiaurymes, kur amžiams prasmegtų arklys ir raitelis... Dėl visų šitų kliūčių nutrūko mūsų pokalbis. Iš visų jėgų stengiausi neatsilikti nuo grafo ir žavėjauosi, kaip šaltakraujiškai ir išvalgiai, be jokio kompas, jis susiorientuoja, visada rasdamas teisingą kryptį, tą, kurios ir reikėjo laikytis, norint prisikasti iki *kapo*. Buvo aišku, kad jo nuo seno šiose neįžengiamose giriose medžiojama.

Pagaliau išvydome piliakalnį. Jis stūksojo didžiulės progumos viduryje – aukštas, apjuostas griovio, kurį, nors apgriuvusį ir brūzgnais apžėlusį, vis dar galėjo įžiūrėti akis. Matyt, jis kažkieno jau kasinėtas. Piliakalnio viršuje pastebėjau akmeninio pastato

¹⁵ Orig.: joubrs.

* Žr. Mickevičiaus *Ponų Tadaq*; Charles'o Edmond'o *Pavergtąją Lenkiją*.

griuvėsius, kai kurie akmenys buvo apdege. Nemaža krūva pelenų ir anglių su šen bei ten išsimėčiusiomis molinių puodų šukėmis liudijo, kad ant piliakalnio ilgą laiką kūrėnta ugnis. Jei tikėtume liaudies pasakojimais, ant šitų *kapų* anuomet aukota žmonės; bet nėra tokios išnykusios religijos, kuri nebūtų buvusi apkaltinta šiomis siaubingomis apeigomis, ir aš abejoju, ar tokią nuomonę apie senuosius lietuvius galima patvirtinti istoriniais liudijimais.

Leisdami nuo piliakalnio žemyn prie savo arklių, paliktų anoje griovio pusėje, grafas ir aš pamatėme mūsų link einančią, lazda besiramščiuojančią senutę su pintine rankoje.

– Gerieji ponai, – tarė ji priėjusi, – sušelpkite vardan Dievo meilės. Paaukokite porą skatikų taurelei degtinės seniems kaulams susišildyti.

Grafas numetė jai sidabrinę monetą ir paklausė, ką ji veikianti miške, taip toli nuo gyvenamų vietų. Į klausimą ji neatsakė, tik parodė į pintinę su grybais. Nors mano žinios apie botaniką labai ribotos, man pasirodė, kad dauguma tų grybų nuodingi.

– Tikiuosi, močiute, – tariau, – neketinate jų valgyti?

– Ponuli, – atsakė senė liūdnei šypsodamasi, – vargdieniai valgo viską, ką ponas Dievas jiems siunčia.

– Jūs nežinote, kokie mūsų, lietuvių, skrandžiai, – įsiterpė grafas, – jie skardiniai. Mūsų kaimiečiai valgo visus grybus, kokius tik randa, ir jaučiasi puikiai.

– Pasakykite jai, kad bent jau nevalgytų *agaricus necator*, matau jį jos pintinėje! – šūktelėjau.

Ir ištiesiau ranką į nuodingiausiąją iš visų grybų; bet senė žvitriai atitraukė pintinę.

– Atsargiai! – pasakė ji išsigandusi, – juos saugoja... *Perkūne! Perkūne!*¹⁶

Perkūnu, pasakysiu prabėgomis, žemaičiai vadina dievą, kuriam rusai duoda *Perunio* vardą; tai slavų *Jupiter tonans*. Nustebau išgirdęs senę šaukiantis pagoniškojo dievo, bet dar labiau nustėrau pamatęs grybus kilščiojant. Iš po jų išlindo juoda žalčio galva ir pakilo mažiausiai per pėdą virš pintinės. Atšokau atgal, grafas nusispjovė per petį pagal slavų prietaringą paprotį; šitaip slavai, panašiai kaip senovės romėnai, tiki nukreipsią piktus burtus. Senė pastatė pintinę ant žemės, atsitūpė šalia; paskui, ištiesusi ranką žalčio link, ištare

¹⁶ Orig.: Pirkuns.

keletą nesuprantamų žodžių, matyt, kokį užkeikimą. Akimirką žal-tys sustingo; paskui, apsvyniojęs aplink kaulėtą senės ranką, dingo jos skrandutės rankovėje; skrandutė ir apdriskę marškiniai buvo, man rodos, visas šitos lietuviškos Kirkės apdaras. Senė žiūrėjo į mus su dziūgaujančia šypsena, kaip fokusininkas, kuriam pavyko pokš-tas. Jos veido išraiška buvo dvilypė: vylinga ir kvaila – tokią neretai pamatysi veiduose tų tariamų burtininkų, kurių didžiuma yra kartu ir mulkiai, ir sukčiai.

– Štai, – pasakė man vokiškai grafas, – *vietinio kolorito pavyzdys*; mokyto profesoriaus ir nemokšos lietuvių bajoro akivaizdoje, *kapo* papėdėje, ragana užkalba žaltį. Jūsų tautiečiui Knausui¹⁷ tai būtų graži tema žanriniam paveikslui... Norite, kad ji jums paburtų? Puiki proga!

Atsakiau, kad širdis man nieku gyvu neleistų skatinti tokių pa-pročių.

– Geriau paklausiu, – pridėjau, – ar negali ji dar ko nors pridurti apie tą savotišką padavimą, kurį minėjote? Meldžiamoji, – kreipiausi į senę, – ar nieko negirdėjai apie tokią vietą šitoje girioje, kur žvėrys gyvena darnioje bendrijoje ir nėra girdėję apie žmogaus valdžią?

Senė teigiamai linktelėjo galva ir pusiau kvilai, pusiau bukliai šyptelėjusi tarė:

– Aš iš ten grįžtu. Žvėrys liko be karaliaus. Mirė *Noblis*, liūtas; žvėrys rinks naują karalių. Eik ir pabandyk, gal tave išrinks.

– Ką čia paistai, močiut, – šūktelėjo grafas ir nusijuokė. – Ar žinai, su kuo kalbi? Matyt, nežinai, kad ponas yra... (kaip, velniai rautų, pasakyti žemaitiškai profesorius?) ponas yra didelis mokslininkas, išminčius, *vaidilutis*^{18*}?

Senė įdėmiai pažvelgė į jį.

– Suklydau, – pasakė ji, – ten eiti privalai tu. Ne jį, o tave jie išsirinks karaliumi; tu didelis, stiprus, turi nagus ir dantis...

– Na, ką pasakysite apie pašaipas, kuriomis ji į mus svaidosi? – paklausė grafas. – Ar žinai kelią į ten, močiute? – paklausė jis senę.

Ji mostelėjo ranka į girios pusę.

– Na, žinoma, – pridūrė grafas. – O pelkė? Kaip tu persikraustysi per pelkė? Matote, pone profesoriau, toje pusėje, kur ji parodė, plyti

¹⁷ Liudvig Knaus (1829–1910) – vokiečių dailininkas, žanrinės tapybos atstovas.

¹⁸ Orig.: *waidelote*.

* Blogas žodžio *profesorius* vertimas. *Vaidilučiais* vadinami lietuvių bardai.

neįžengiama pelkė, skysto purvo ežeras, apžėlęs žalia žole. Pernai į šitą velnių liūną puolė mano sužeistas elnias. Mačiau, kaip jis lėtai, lėtai grimzta... Po poros minučių kyšojo tik ragai; netrukus dingo ir jie; kartu su juo prasmego ir du mano šunys.

– Bet aš juk nesunki, – nusišaipė senė.

– Tu, man rodos, be jokio vargo persikeli per pelkę raita ant šluotikočio.

Senės akys piktai blykstelėjo.

– Ponuli, – prašneko ji vėl pratisu ir sniaukrojančiu elgetos balsu, – ar neduotum vargšei moterėlei tabokos pypkutei? Geriau, – tylesniu balsu pridūrė ji, – susirastum kelią per pelkę, negu jodinėtum į Daugėlus¹⁹.

– Daugėlus! – sušuko nuraudęs grafas. – Ką tu nori pasakyti?

Negalėjau nepastebėti, kad šis žodis keistai jį paveikė. Jis aiškiai suglumo; nuleido galvą ir, norėdamas nuslėpti sutrikimą, ilgai krapštėsi, kol atrišo tabokos kapšėlį, prikabintą prie medžioklinio peilio koto.

– Ne, neįjodinėk į Daugėlus, – pakartojo senė. – Baltoji balandėlė ne tau. Ar ne teisybė, *Perkūne*?

Šią akimirką žalčio galva išlindo iš senosios skrandutės apykaklės ir nutįso iki šeimininkės ausies. Šliužas, tikriausiai išmokytas šio triuko, pajudino žandikaulius tarsi kalbėdamas.

– Jis sako, kad mano teisybė, – paaiškino senė.

Grafas įspraudė jai į ranką saują tabokos.

– Žinai, kas aš? – paklausė jis.

– Ne, ponuli.

– Aš dvarininkas iš Medintilčio. Ateik pas mane kurią dieną. Duosiu tabokos ir degtinės.

Senė pabučiavo jam ranką ir nutolo sparčiu žingsniu. Vienu aki-
moju dingo mums iš akių. Grafas liko susimąstęs ir rišinėjo savo kapšiuko varstelius, pats nesuvokdamas, ką daręs.

– Pasijuoksite iš manęs, pone profesoriau, – po ilgos pauzės prabilo jis. – Šita sena nenaudėlė pažįsta mane geriau, negu sako, o tas kelias, kurį ji man parodė... Galų gale nieko čia stebėtino. Šiame krašte aš nepasislėpsiu, esu lyg tas baltas vilkas. Toji sukčiuvienė ne sykį matė mane jojantį keliu į Daugėlų rūmus... Ten yra panelė, laukianti piršlių; taigi senė ir nusprendė, kad aš ją įsimylėjęs. O koks nors

¹⁹ Orig.: Dowghilly.

gražuolis kyštelėjo, matyt, jai ko nors, kad išpranašautų man nelaimę... visa tai aišku kaip ant delno; ir vis dėlto... jos žodžiai nenoromis jaudina mane, beveik gąsdina... Jūs juokiatės, ir teisingai darote... O reikalas štai koks: buvau numatęs, kad mes josime į Daugėlų rūmus pietų, o dabar dvejoju... Ne, aš iš tiesų beprotis! Nagi, pone profesoriau, spręskite jūs. Joti ar ne?

– Aš nė nemanau savo nuomonės reikšti, – nusijuokiau. – Vedybų reikalui aš ne patarėjas.

Priėjome prie arklių. Grafas vikriai šoko į balną ir, paleidęs pavadžias, šūktelėjo:

– Tegul už mus pasirenka arklys!

O arklys nedvejojo: bemat įsuko į takelį, kuris kiek pavingiavęs atsirėmė į grįstą kelią, o šisai jau vedė į Daugėlus. Dar pusvalandis, ir mes stovėjome prie rūmų paradinių laiptų.

Sukaukšėjus mūsų arklių kanopoms, pro vieno lango užuolaidas kyštelėjo graži šviesiaplaukė galvutė. Atpažinau klastingąją Mickevičiaus vertėją.

– Sveiki! – tarė ji. – Labiau laiku pasirodyti negalėjote, grafe Šemeta. Ką tik gavau suknelę iš Paryžiaus. Nepažinsite manęs, tokia graži būsiu.

Užuolaida susiskleidė. Lipdamas laiptais, grafas burbtelėjo:

– Tikriausiai ne mano garbei vilkosi ji ta suknele...

Jis pristatė mane panelės Ivinskos tetai; ponia Daugėla sutiko mane labai maloniai ir pradėjo kalbą apie mano paskutinius straipsnius Kenigsbergo *Mokslo ir literatūros laikraštyje*.

– Ponas profesorius, – tarė grafas, – atvyko pas jus norėdamas apskusti panelę Juliją, ji iškrėtė jam labai piktą pokštą.

– Bet juk ji dar vaikas, pone profesoriau. Reikia jai atleisti. Savo kvailystėmis ji ir mane dažnai į neveltį varo. Šešiolikos metų būdama, aš buvau protingesnė, negu ji dabar dvidešimties; bet šiaip tai gera mergina, turi daug gerų savybių. Labai gera muzikantė, nuostabiai piešia gėles, lygiai gerai kalba prancūziškai, vokiškai, itališkai... Siuvinėja...

– Ir eiliuoja žemaitiškai! – nusijuokė grafas.

– Šito ji nesugeba! – šūktelėjo ponia Daugėla, kuriai teko papasakoti apie jos dukterėčios išdaigą.

Ponia Daugėla buvo apsišvietusi moteris ir pažinojo savo krašto senovę. Man buvo nepaprastai malonu su ja šnekėtis. Ji uoliai skaitė mūsų vokiškus žurnalus ir labai sveikai samprotavo apie kalbos

mokslą. Prisipažinsiu, kad nė nepajutau, kiek prabėgo laiko, kol panelė Ivinska puošėsi; bet grafui Šemetai jis prailgo: jis stojosi, vėl sėdo, žiūrėjo pro langą, barbeno pirštais į stiklą kaip kantrybės pritrūkęs žmogus.

Pagaliau po trijų ketvirčių valandos drauge su savo guvernante pasirodė ir panelė Julija. Pasidabinusi savo naująja suknele, kuriai aprašyti reikėtų kur kas didesnio išmanymo negu manasis, ji žengė žavingai ir su tam tikru pasididžiavimu.

– Ar aš ne graži? – paklausė ji grafą, lėtai sukdamasi aplinkui save, kad jis galėtų pamatyti ją iš visų pusių.

Ji nežiūrėjo nei į grafą, nei į mane, ji žiūrėjo į savo suknelę.

– Ką tai reiškia, Julka? – tarė ponias Daugėla. – Kodėl nepasisveikini su ponu profesoriumi? O jis skundžiasi tavimi!

– A! Ponas profesorius! – sušuko ji su žavinga grimasa lūpose. – O ką aš padariau? Kintate mane bausti?

– Mes patys save nubaustume, panele, – atsakiau aš, – jeigu jus prarastume. Aš visai neketinu jums skųstis; priešingai, džiaugiuosi per jus sužinojęs, kad lietuviška mūza atgimsta dar žavesnė, negu buvo kada nors.

Ji nuleido galvą ir įsikniaubė veidu į rankas, bet taip, kad nesutaršytų šukuosenos.

– Atleiskite, daugiau taip nedarysiu, – pasakė ji tokiu balsu kaip vaikas, slapta pasmalžiavęs uogienės.

– Atleisiu tik tada, brangioji panele, – tariau aš, – kai tesėsite pažadą, kurį malonėjote man duoti Vilniuje pas kunigaikštienę Kateriną Pac.

– Kokį pažadą? – paklausė ji, pakeldama galvą ir nusijuokdama.

– Jau užmiršote? Pažadėjote, kad jei susitiksime Žemaitijoje, parodysite man kažkokį šio krašto šokį, kurį labai išgyrėte.

– A! „*Rusalką*“! Aš žavingai jį šoku, o štai ir tinkamas kavalierius!

Ji pribėgo prie stalo su gaidomis, skubiai pavartė vieną sąsiuvinį, pastatė ant pianino piupitro ir kreipėsi į savo guvernantę:

– Štai, mieloji, *allegro presto*.

Ir neprisėsdama pati paskambino riturnele, parodydama, koku greičiu groti.

– Eikškit, grafe Mykolai; kaip tikras lietuvis, jūs turite puikiai šokti „*Rusalką*“ ...; bet, girdite, šokite, kaip šoka kaimiečiai!

Ponias Daugėla mėgino mus subarti, bet veltui. Grafas ir aš užsispyrėme. Jis turėjo savų motyvų, nes jo vaidmuo šiame šokyje buvo itin malonus, kaip netrukus pamatysite. Pabandžiusi keletą taktų,

gubernantė pareiškė, kad turbūt įstengs paskambinti šitą savotišką valsą, o panelė Ivinska, atstūmusi keletą kėdžių ir stalą, kad nekliudytų šokiui, čiupo savo kavalierių už apykaklės ir nusivedė į svetainės vidurį.

– Štai, pone profesoriau, dabar aš esu rusalka jūsų paslaugoms.

Ji žemai pritūpė.

– Rusalka – tai vandens nimfa. Kiekvienoje iš šitų pelkių su telkšančiais jose juodais vandenimis, kurios puošia mūsų girias, gyvena rusalka. Šiukštu neikite artyn! Nes iš vandens išnirs rusalka, dar gražesnė negu aš, jei tai įmanoma, ir nusivilios jus į gelmes, o ten tikriausiai jus sukrimš...

– Juk tai sirena! – šūktelėjau aš.

– Jisai, – pasakojo toliau panelė Ivinska, rodydama į grafą Šemetą, – žvejys, naivokas jaunuolis, patenka man į nagus, o aš, kad pasigardžiuočiau malonumu, užbursiu jį, šokdama aplinkui jį... Ak, bet kad viskas būtų kaip dera, man reikėtų sarafano. Kaip gaila!.. Tat atleiskite už šitą suknelę, nei ji savita, nei turi vietinio kolorito!.. O, aš su bateliais! Kas gi šoka rusalką su bateliais!.. Ir dar aukštais kulniukais!

Ji kilstelėjo suknelės apačią ir, žavingai papurčiusi dailią kojytę, – nesivaržydama, kad gali švystelėti blauzda, – nusviedė batelį į patį svetainės galą. Paskui pirmąjį batelį nulėkė ir antrasis, o ji liko stovėti ant parketo šilkinėmis kojinėmis.

– Mes pasiruošę, – pasakė ji gubernantei.

Ir šokis prasidėjo.

Rusalka lekia, sukasi aplink savo kavalierių. Jis tiesia rankas, nori ją nutverti, bet ji prasmunka pro apačią ir pabėga. Visa tai labai grakštu, muzika ritminga ir originali. Šokis baigiasi tuo, kad, kai kavalierius, nutvėręs rusalką, mano jau galėsiąs ją pabučiuoti, ji atšoka, suploja jam per petį, ir jis krinta prie jos kojų kaip negyvas... Bet grafas sugalvojo kitą variantą – jis suspaudė išdykėlę glėbyje ir iš tikrųjų ją pabučiavo. Panelė Ivinska spygtelėjo, skaisčiai nuraudo ir sukrito ant sofos patempusi lūputes, skųsdamasi, kad jis sugniaužęs ją kaip lokys, o toks jis ir esąs. Pastebėjau, kad grafui šis palyginimas nepatiko, nes priminė jam šeimos nelaimę; jo veidas apsiniaukė. Na, o aš nuoširdžiai padėkojau panelei Ivinskai ir išgyriau jos šoki, manding, jis buvo antikinio stiliaus ir panėšėjo į šventuosius graikų šokius. Mano žodžius pertraukė liokajus, atėjęs pranešti, kad atvyko generolas ir kunigaikštienė Veljaminovai. Panelė Ivinska

liuoktelėjo nuo sofos prie savo batelių, skubiai įkišo į juos kojytes ir nubėgo pasitikti kunigaikštienės, prieš kurią ji du kartus iš eilės žemai pritūpė. Pastebėjau, kad kiekvieną kartą pritūpdama ji mikliai pasitaisė batelių užkulnius. Generolas atsivežė su savim du adjutantus, tikėdamasis, kaip ir mes, kad bus pakviestas pietų. Manau, kad kiekvienoje kitoje šalyje namų šeimininkė būtų mažumą sutrikusi, pasirodžius šešiams nelauktiems ir išalkusiems svečiams; bet lietuvių namuose viešpatauja tokia gausa, o šeimininkai tokie vaišingi, jog pietūs, man regis, nepavėlavo nė pusės valandos. Tik buvo pernelyg daug visokių kimštų pyragų – karštų ir šaltų.

IV

Pietūs praėjo labai linksmai. Generolas pateikė mums be galo įdomių smulkmenų apie Kaukazo kalbas, kurių vienos priklauso *arijų* grupei, kitos *turanų*²⁰, nors tarp šių įvairių tautelių esama didelio papročių ir įpročių panašumo. Teko ir man prisiminti savo keliones; mat grafas Šemeta, išgyręs mano jojimą, pareiškė, kad iki šiol nebuvo sutikęs nei dvasininko, nei profesoriaus, kurie būtų taip lengvai įveikę tokį kelio gabalą, kokį mes nukeliavome šiandien; tada aš jam paaiškinau, kad, gavęs Biblijos draugijos pavedimą ištirti *čarrua*²¹ kalbą, trejus su puse metų praleidau Urugvajaus respublikoje, beveik nenulipdamas nuo arklio, pampose, tarp indėnų. Šitaip išsikalbėjęs papasakojau, kaip kartą, tris dienas išklaidžiojęs tose beribėse lygumose, neturėdamas nei ką valgyti, nei gerti, privalėjau norom nenorom pasielgti taip, kaip elgėsi mane lydintys *gaučai*²², tai yra prapjauti savo arkliui veną ir atsigerti jo kraujo.

Visos ponios aiktelėjo iš pasibaisėjimo. Generolas pasakė, kad panašioje beviltiškoje padėtyje atsidūrę kalmukai daro lygiai tą patį. Grafas paklausė, kaip man tas gėrimas patikęs.

– Morališkai, – atsakiau, – buvo atgrasu, bet fiziškai labai padėjo, ir jei ne jis, neturėčiau garbės šiandien čia pietauti. Daugelis europiečių, tai yra baltųjų, ilgai gyvenusių su indėnais, įjunksta į šį gėrimą ir net ima juo skanėtis. Mano puikus draugas, donas

²⁰ Šiandien: Uralo–Altajaus kalbos.

²¹ Pietų Amerikos indėnų gentis, gyvenusi La Platos slėnyje.

²² Pietų Amerikos pampų galvijų piemenys.

Fruktuozas Rivera, Urugvajaus respublikos prezidentas, beveik nepraleidžia progos šį savo pomėgį patenkinti. Prisimenu, kaip kartą, vykdamas į kongresą su iškilmių uniforma, jis jojo pro *rančą*, kur buvo nuleidžiamas kraujas kumeliukui. Sustojo, nulipo nuo arklio ir paprašė *čupono*, tai yra gurkšnio kraujo; po to pasakė vieną įspūdingiausių savo kalbų.

– Tas jūsų prezidentas – šiurpus pabaisa! – šūktelėjo panelė Ivinska.

– Atleiskite, brangi panele, – tariau aš, – tai puikiai išauklėtas, neeilinio proto žmogus. Jis nuostabiai kalba keletu labai sunkių indėnų kalbų, ypač *čarrua*, kurios veiksmoždziai turi begalinę daugybę formų – tai priklauso nuo to, ar jie vartojami su tiesioginiu, ar netiesioginiu papildiniu, ir net nuo socialinių santykių tarp asmenų, kurie kalbasi.

Buvau bepradedęs smulkiau dėstyti kai kurias įdomybes apie *čarrua* kalbos veiksmoždzio asmenavimą, bet mane pertraukė grafas, paklausęs, kur reikia įpjauti arklių, norint atsigerti jo kraujo.

– Dėl Dievo meilės, brangusis profesoriau, – šūktelėjo panelė Ivinska, šelmiškai apsimesdama, kad išsigando, – nesakykite. Jis, ko gero, išpjaus visą savo arklidę, o kai nebeliks arklių, suvalgys mus!

Po šio sąmojo ponios juokdamosi pakilo iš už stalo ir nuėjo ruošti arbatos ir kavos, kol mes rūkysime. Praėjus ketvirčiui valandos, jos atsiuntė tarną pakviesti į svetainę poną generolą. Norėjome eiti ir mes, bet tarnas pasakė, kad ponios pageidaujanti, jog mes užeitume po vieną. Netrukus išgirdome svetainėje garsiai juokiantis ir plojant katučių.

– Panelė Julija šėlioja, – pasakė grafas.

Tarnas atėjo pakviesti jį patį; vėl nuaidėjo juokas, katutės. Po jo buvo mano eilė. Kai įžengiau į svetainę, visi buvo nutaisę rimtą miną, kuri nieko gero nežadėjo. Laukiau kokios klastos.

– Pone profesoriau, – kreipėsi į mane kiek galėdamas oficialiesniu tonu generolas, – šitos ponios teigia, kad mes pernelyg pagerbėme jų šampaną, ir sutinka priimti mus į savo draugiją tik po tam tikro išbandymo. Reikia užrištomis akimis nueiti nuo svetainės vidurio iki tos sienos ir paliesti ją pirštu. Matote, užduotis paprasta, tereikia tik tiesiai žengti. Ar pajėgsite žengti tiesia linija?

– Manau, kad taip, pone generale.

Panelė Ivinska tuoj pat užrišo man akis nosine ir stipriai užveržė.

– Jūs svetainės viduryje, – tarė ji, – ištieskite ranką... Gerai! Kertu lažybų, kad sienos jūs nepaliesite!

– Žengte marš! – sukomandavo generolas.

Tereikėjo žengti penkis šešis žingsnius. Ėjau lėtai, įsitikinęs, kad užkliūsiu už kokios virvės ar taburetės, klastingai pastatytos kelyje, kad pargriūčiau. Girdėjau, kaip damos prunkščia, slopindamos juoką, tai dar labiau mane trikdė. Pagaliau man pasirodė, kad esu prie pat sienos, tačiau mano ištiestas pirštas staiga įsmigo į kažką šalto ir glitaus. Susiraukęs šokau atatupstas, visi dalyviai pratrūko juokais. Nusiplėšiau nuo akių raištį ir pamačiau prie manęs stovinčią panelę Ivinską su medaus puodynėle rankoje, į ją aš ir įkišau pirštą manydamas, kad liečiu sieną. Pasiguodžiau tuo, kad abu adjutantai perėjo tą patį išmėginimą ir pasirodė ne ką šauniau už mane.

Likusią vakaro dalį panelė Ivinska nesiliovė išdaigavusi. Vis tokia pat pašaipei ir šelmiška, ji ėmė ant dantų tai vieną, tai kitą. Pastebėjau vis dėlto, kad dažniausiai savo pajuokas ji taiko į grafą, kuris, turiu pasakyti, nė karto neišsizėidė, atrodė netgi, kad jam patiko būti erzynamam. Priešingai, kai ji užsipuldavo kurį nors iš adjutantų, jis suraukdavo kaktą ir jo akyse įsižiebdavo ta niauri ugnis, kurioje iš tiesų buvo kažkas baisaus. „Išdykėlė kaip katytė, balta kaip pienas.“ Man rodėsi, kad, rašydamas šią eilutę, Mickevičius norėjo nupiešti panelės Ivinskos portretą.

V

Išsiskirstėme vėlokai. Daugumos įžymių lietuvių šeimų namuose jūs pamatysite nuostabių sidabrinų indų, puikių baldų, brangių persišku kilimų, bet nerasite, kaip mūsų mieloje Vokietijoje, minkštų patalų pavargusiam svečiui paguldyti. Ar jis turtuolis, ar vargdienis, bajoras ar kaimietis, slavas moka puikiai išsimiegoti ant lentos. Daugėlų rūmai nebuvo išimtis iš bendros taisyklės. Kambaryje, į kurį grafą ir mane nuvedė tarnas, testovėjo dvi tymu apmuštos sofas. Aš dėl to nesigąsdinau, nes keliaudamas buvau ne sykį tiesiai ant žemės gulėjęs, ir mane ėmė juokas klausantis, kaip šūkčioja grafas, piktindamasis savo tautiečių kultūros stoka. Tarnas nutraukė mums nuo kojų aulinius batus ir atnešė chalatus bei šlepetes. Grafas, nusivilkęs surdutą, kurį laiką tylomis žingsniavo po kambarį; pas-kui, stabtelėjęs prie sofas, ant kurios aš jau gulėjau, paklausė:

– Kaip jums patiko Julka?

– Žavinga!

– Taip, bet kokia koketė!.. Ar manote, kad ji iš tikrųjų linksta prie to šviesioplaukio kapitoniuko?

– Adjutanto?.. Iš kur aš galiu žinoti?

– Jis dabita!.. Vadinasi, turi patikti moterims.

– Nesutinku su jūsų išvada, pone grafe. Norite, pasakysiu jums teisybę? Panelei Ivinskai daug labiau norisi patikti grafui Šemetai negu visiems kariuomenės adjutantams.

Jis paraudo, bet nieko neatsakė; tačiau man pasirodė, kad mano žodžiai jam aiškiai paglostė širdį. Jis dar kurį laiką vaikštinėjo netardamas nė žodžio; paskui, žvilgtelėjęs į laikrodį, pasakė:

– Dievaž, geriau gulti, jau vėlu.

Pasiėmė savo šautuvą ir medžioklinį peilį, atneštus į mūsų kambarį, ir paslėpė spintoje, paskui, ją užrakinęs, ištraukė raktą.

– Prašom jį pasaugoti, – tarė jis ir atidavė man, didžiai mane nustebindamas. – Aš galiu užmiršti. Jūsų atmintis, žinoma, geresnė.

– Jei nenorite užmiršti savo ginklų, – pasakiau aš, – geriausia pasidėti juos ant štai šito stalo, prie sofas.

– Ne... Atvirai kalbant, nemėgstu, kai miegu, laikyti šalia savęs ginklus... O štai kodėl. Kai tarnavau Gardino²³ husarų pulke, nakvojau kartą kambaryje su savo bičiuliu, pistoletai gulėjo ant kėdės šalia manęs. Naktį mane pažadino šūvis. Rankoje aš laikiau pistoletą; pasirodo, mano buvo iššauta, ir kulka pralėkė per du colius nuo bičiulio galvos... Taip aš niekad ir neprisiminiau, ką buvau susapnavęs.

Ši istorija mane truputį suglumino. Kad į galvą man neiššaus – buvau tikras; bet, žiūrėdamas į savo bendrakeleivio aukštą stotą, plačius kaip Herkulio pečius, raumeningas rankas, apžėlusias juodais gaurais, nenorėdamas turėjau pripažinti, kad jam nieko nereikia mane tomis rankomis pasmaugti, jei susapnuotų blogą sapną. Tačiau pasistengiau neparodyti nė menkausio nerimo; tik dėl viso pikto pasistačiau žvakę ant kėdės šalia savo sofas ir įnikau skaityti Lavickio *Catechismus*, kurį turėjau su savim pasiėmęs. Grafas palinkėjo man labos nakties, išsitiesė ant sofas, persivertė kelis kartus nuo šono ant šono; pagaliau, matyt, užsnūdo, nors gulėjo susigūžęs, kaip Horacijaus aprašytas meilužis, kuris, paslėptas skrynioje, sėdi galva siekdamas sulenktus kelius:

²³ Orig.: Grodno.

...Turpi clausus in arca,
Contractum genibus tangas caput...²⁴

Tarpais jis garsiai dūsavo arba kažkaip nervingai kriokė, manding, dėl tos keistos pozos. Taip praėjo kokia valanda. Aš taip pat ėmiau snūduriuoti. Užverčiau knygą ir kaip įmanydamas patogiau įsitaisiau ant savo gulto; staiga krūptelėjau, pažadintas keisto savo kaimyno juoko. Žvilgtelėjau į grafą. Jis gulėjo užsimerkęs, visas jo kūnas tirtėjo, iš pravirų lūpų veržėsi padriki žodžiai:

– Šviežia!.. Balta!.. Profesorius nežino, ką sako... Arklys niekam vertas. Koks skanus kąsnelis!..

Paskui ėmė godžiai kramtyti pagalvę, ant kurios ilsėjosi jo galva, ir tuo pat metu taip suriaumojo, jog pats pabudo.

Nejudėjau ant savo sofos ir dėjausi miegąs. Tačiau stebėjau grafą. Jis atsisėdo, pasitrynė akis, liūdnai atsiduso ir kokią valandą sėdėjo nekeisdamas pozos, paskendęs, matyt, savo apmąstymuose. Jaučiausi labai nejaukiai ir mintyse daviau sau žodį niekada daugiau nenakvoti viename kambaryje su grafu. Ilgainiui vis dėlto nuovargis įveikė nerimą, ir kai rytą tarnas įėjo į mūsų kambarį, mudu abu miegojome kaip užmušti.

VI

Po pusryčių grįžome į Medintiltį. Radęs daktarą Frėberį vieną, pasakiau, kad, mano nuomone, grafas sergąs, kad jį kankina baisūs sapnai, kad jis turbūt lunatikas ir kad tokia būseną gali padaryti jį pavojingą.

– Aš ir pats tai pastebėjau, – atsakė gydytojas. – Jis atletiško sudėjimo, bet nervingas kaip gražutė moteris. Ko gero, paveldėjo tai iš motinos... Šį rytą ji buvo velniškai pikta... Nelabai tikiu tomis pasakomis apie nėščių moterų išgąščius ir užgaidas; bet viena yra tikra – grafienė serga maniakine psichoze, o šitoks psichinis sutrikimas persiduoda per kraują...

– Bet grafas, – atitariau aš, – absoliučiai pilno proto; jis teisingai protauja, išsilavinęs net daugiau, negu, prisipažinsiu, buvau manęs; mėgsta skaityti...

– Sutinku, sutinku, mielas pone; bet jis dažnai keistai elgiasi. Kartais

²⁴ Gėdingai uždarytas skrynioje, tu sieki keliais prilenkta galva (*lot.*).

sėdi užsidaręs kambaryje keletą dienų; dažnai bastosi naktį; skaito neįtikėtinas knygas... vokiečių metafiziką... fiziologiją, dievai žino ką. Štai ir vakar jam atėjo siuntinys iš Leipcigo. Kalbėkime tiesiai. Herkuliui reikia Hebės. Čia yra labai dailių kaimiečių merginų... Šeštadienį vakare, po pirties, jos išrodo kaip tikros princesės... Ne viena jų didžiutęsi, pralinksminusi grafa. Jo metuose aš, velniai griebtu!.. Ne, jis neturi meilužės, neveda; be reikalo. Jam reikėtų „išsikrauti“.

Grubus daktaro materializmas mane nepaprastai papiktino, ir aš staiga nutraukiau pokalbį pareiškęs, kad iš visos širdies linkiu grafui Šemetai rasti žmoną, kuri būtų jo verta. Prisipažinsiu, kad nustebau sužinojęs iš daktaro apie grafo polinkį į filosofines studijas. Šitas husarų karininkas, šitas aistringas medžiotojas skaito vokiečių metafizikų veikalus ir domisi fiziologija! Tai netilpo mano galvoje. Vis dėlto daktaras sakė tiesą, ir dar tą pačią dieną pasitaikė proga tuo įsitikinti.

– Kaip išaiškinsite, pone profesoriau, – staiga paklausė mane grafas baigiantis pietums, – kaip išaiškinsite mūsų prigimties *dualizmą*, arba *dvilypumą*?..

O pastebėjęs, kad aš ne visai jį suprantu, pridūrė:

– Ar nėra jums niekada tekę, atsidūrus bokšto viršuje arba ant bedugnės krašto, patirti pagundą pulti žemyn ir kartu visai priešingą jai siaubo jausmą?..

– Tai galima paaiškinti grynai fizinėmis priežastimis, – pasakė daktaras. – Pirma, nuovargis, kuris apima žmogų, ilgai kopusį į viršų, skatina kraujo antplūdį į smegenis ir...

– Palikime kraują ramybėje, daktare, – nekantriai šūktelėjo grafas, – ir imkime kitą pavyzdį. Štai jūsų rankose užtaisytas ginklas. Su jumis geriausias jūsų draugas. Jums dingteli noras įvaryti jam kulką į galvą. Jūs baisitės žmogžudyste, tačiau minties apie ją negalite atsikratyti. Manau, ponai, kad jei visos mintys, kurios ateina mums į galvą per vieną valandą... kad jei būtų užrašytos visos *jūsų* mintys, pone profesoriau, – o aš laikau jus išminčiumi, – jos galbūt sudarytų didžiulį foliantą, kuriuo remdamasis bet kuris advokatas sėkmingai galėtų reikalauti, kad jūs būtumėte paskelbtas neveiksniu, o kiekvienas teisėjas pasodintų jus į kalėjimą arba uždarytų į beprotnamį.

– Tas teisėjas tikriausiai nenuteistų manęs, pone grafe, už tai, kad ši rytą daugiau kaip valandą sukau galvą, ieškodamas paslaptingojo dėsnio, pagal kurį slavų veiksmožodžiai, pavartoti su priešdėliais, įgyja būsimąjo laiko reikšmę. Bet jei kartais man ir būtų toptelėjusi

kokia kita mintis, ar tai įkaltis prieš mane? Už savo mintis aš tiek pat atsakingas, kaip ir už išorinius įvykius, kurie jas įkvepia. Sakysim, man šauna kokia mintis, bet ar galima dėl to daryti išvadą, kad aš pradėjau ar net ryžausi ją įgyvendinti? Man niekada neatėjo į galvą žudyti žmonių, bet jei tokia mintis ir kiltų, aš juk turiu protą, kuris ją nuvytų!

– Kaip lengvai jūs postringaujate apie protą! Bet ar visada jis budi ir įstengia, kaip jūs tvirtinate, mūsų poelgius vairuoti? Kad protas prabiltų ir kad mes paklustume, reikia pamąstyti, vadinasi, reikia laiko ir šalto kraujo. Ar visada jūs turite vieno ir kito? Štai mūsų lauke matau – į mane lekia atšokusi kulka, aš atsitraukiu ir sykiu atidengiu draugą, už kurį būčiau gyvybę atidavęs, jei būčiau turėjęs laiko pamąstyti...

Bandžiau priminti jam žmogaus ir krikščionio priedermes, įrodinėti, kad reikia elgtis, kaip elgėsi tas visada kovai pasiruošęs karys iš Šventojo Rašto; pagaliau nurodžiau, kad, be perstojo kovodami su savo aistromis, mes įgyjame jėgų jas slopinti ir nugaldėti. Bijau, kad man pavyko viena – užrišti jam burną, bet ne įtikinti.

Praleidau rūmuose dar dešimt dienų. Vėl apsilankėme Daugėluose, bet nakvoti nelikome. Kaip ir pirmą kartą, panelė Ivinska valiūgavo ir elgėsi kaip išlepintas vaikas. Grafą ji tiesiog kerėjo, ir aš neabejojau, kad jis labai ją įsimylėjęs. Tačiau jis matė jos kliaudas ir jokių iliuzijų neturėjo. Žinojo, kad ji koketė, vėjavaikė; nesidomi niekuo, iš ko negalima prasimanyti sau pramogos. Ne kartą pastebėjau, kad širdyje jis kenčia dėl jos lengvabūdiškumo, bet vos tik ji pasmailina į jį akutes, viską užmiršta, veidas nušvinta, jis visas spindi džiaugsmu. Vakare, prieš man išvykstant, grafas paprašė mane paskutinį kartą nuvažiuoti su juo į Daugėlus – galbūt dėl to, kad, kol aš sėdėdavau ir šnekučiuodavausi su teta, jis vaikštinėdavo po sodą su dukterėčia; bet aš dar turėjau daug darbo ir, nors labai įkalbinėjo grafas, atsiprašiau negalįs. Jis grįžo pietų, nors buvo sakęs nelaukti jo. Sėdo prie stalo, bet į burną nieko neėmė. Per visus pietus murksojo kaip žemę pardavęs. Retkarčiais suraukdavo kaktą, o jo akys grėsmingai sužaibuodavo. Kai daktaras išėjo pas grafieneį, grafas užėjo su manimi į mano kambarį ir išdėjo viską, kas jam gėlė širdį.

– Labai gailiuosi, – šūktelėjo jis, – kad palikau jus ir nuvažiavau pas tą padūkėlę, o ji šaiposi iš manęs ir domisi tik naujais veidais; laimė, tarp mūsų viskas baigta, ji man atsipyko, ir aš su ja daugiau nesimatysiu...

Jis, kaip paprastai, kurį laiką pavaikščiojo pirmyn ir atgal, paskui vėl prašneko:

– Jūs turbūt pamanėte, kad aš ją įsimylėjęs? Taip galvoja tas kvailys daktaras. Ne, aš niekad jos nemylėjau. Mane traukė jos linksmas veidelis. Aš gėrėjausi jos balta oda... Štai ir visa, kuo ji gali pasigirti... Ypač oda... Proto – nė krislelio. Man ji visados buvo tik graži lėlė, į kurią malonu žiūrėti, kai tau nuobodu ar neturi naujos knygos... Žinoma, sutinku, ji gražuolė... Oda stebuklinga!.. Pone profesoriau, kaip jūs manote, kraujas, kuris teka po šia oda, tikriausiai gardesnis už arklio?..

Ir jis nusikvatojo, bet man nuo to juoko pasidarė nejauku.

Rytojaus dieną atsisveikinau ir patraukiau į šiaurinę palatinato dalį savo tyrinėjimų tęsti.

VII

Jie truko maždaug du mėnesius, ir galiu pasakyti, kad beveik nėra Žemaitijoje kaimo, kur nebūčiau apsistojęs ar radęs vieną kitą dokumentą. Tebūnie man leista pasinaudoti šia proga ir padėkoti šios provincijos gyventojams, o ypač kunigams, už tikrai nuoširdžią paramą mano darbui ir už puikų įnašą, kuriuo jie praturtino mano žodyną.

Kai, pagyvenęs savaitę Šiauliuose²⁵, buvau beiškylas į Klaipėdą (uostą, kurį mes vadiname Mėmeliu), iš kur turėjau išplaukti namo, gavau iš grafo Šemetos štai tokį laišką, įteiktą vieno jo medėjo.

Pone profesoriau,

Leiskite man rašyti jums vokiškai. Rašydamas žemaitiškai, pridaryčiau dar daugiau klaidų, ir jūs visai nustotumėt mane gerbęs. Nežinau, kiek jūs tos pagarbos dar jaučiate dabar, bet naujiena, kurią pranešiu, vargiai jums jos daugiau įkvėps. Be ilgesnių įžangų – aš vedu, ir jūs puikiai atspėjate ką. *Jupiteris juokiasi iš įsimylėjėlių priesaikų*. Tą pat daro ir Perkūnas, žemaičių Jupiteris. Taigi ateinančio mėnesio 8 dieną aš vedu panelę Juliją Ivinską. Būsité mieliausias iš visų mirtingųjų, jei atvažiuosite į vestuves. Visi Medintilčio ir aplinkinių vietovių kaimiečiai susirinks į puotą, kurioje jie galės sutašyti porą jaučių ir devynias galybes kiaulių, o kai pasigers, ims šokti pievoje, į dešinę nuo jums pažįstamos alėjos. Pamatysite apdarų ir papročių, vertų jūsų dėmesio. O man ir Julijai padarysité didžiausią malonumą. Pridėsiu netgi štai ką: jei

²⁵ Orig.: Szawlé.

atsisakysite, atsidursime labai keblioje ir liūdnoje padėtyje. Jūs žinote, kad esu evangelikų tikėjimo, mano sužadėtinė taip pat; o mūsų pastorius, gyvenantis už trisdešimties mylių nuo čia, sukaustytas podagros. Drįstu viltis, kad neatsisakysite atvažiuoti ir atliksite būtinas apeigas už jį. Tikėkite, brangus profesoriau, mano nuoširdžiausiu atsidavimu –

Jūsų Mykolas Šemeta.

Laiško apačioje, kaip *post scriptum*, gražiu moterišku braižu buvo prirašyta žemaitiškai:

Aš, Lietuvos mūza, rašau žemaitiškai. Mykolas tikras akiplėša, jeigu abejoja, ar jūs pritarсите jo pasirinkimui, ar ne. Iš teisybės, tik aš viena ir galėjau tiek pamesti galvą, kad sutikčiau tekėti už tokio vaikino kaip jis. Ateinančio mėnesio 8 dieną jūs pamatysite, pone profesoriau, jaunamartę *elegantę*. Čia jau ne žemaitiškas, o prancūziškas žodis. Tik nebūkite išsiblaškęs per jungtusių apeigas!

Nepatiko man nei laiškas, nei *post scriptum*. Manding, tokiu iškilmingu atveju sužadėtiniai pademonstravo nedovanotiną lengvapėdiškumą. Tačiau ar galėjau atsisakyti? Be to, prisipažįstu, žadėtas reginys, šiaip ar taip, mane gundė. Be abejonės, tarp daugybės bajorų, kurie suvažiuos į Medintilčio rūmus, būtinai sutiksiu išsilavinusių žmonių, kurie galės suteikti man naudingų žinių. Mano žemaitiškas žodynas buvo jau labai turtingas; bet kai kurių žodžių, išgirstų iš prastų kaimiečių burnos, prasmė liko dar man ne visiškai aiški. Šie motyvai, visi kartu sudėti, buvo tokie svarbūs, jog aš ryžausi grafo kvietimą priimti ir atrašiau, kad 8 dienos rytą būsiu Medintiltyje.

Ir kaip gavau dėl to gailėtis!

VIII

Įvažiuavęs į pilies alėją, pamačiau daugybę ponių ir ponų rytmetiniu apdaru – vieni būriavosi terasoje, kiti vaikštinėjo parko alėjomis. Kiemas buvo prigužėjęs išsipusčiusių kaimiečių. Rūmai atrodė šventiška: visur gelės, girliandos, vėliavos, vėliavėlės, vainikai. Dvaro ūkvaizdis nuvedė mane į man skirtą kambarį pirmajame aukšte, atsiprašydamas, kad negalys pasiūlyti gražesnio; bet rūmuose tiek svečių, kad išlaikyti tą kambarį, kuriame gyvenau viešėdamas pirmąjį kartą, buvę neįmanoma – jis paskirtas bajorų maršalkos žmonai; beje, mano naujasis kambarys labai padorus – su langais į

parką ir po grafo apartamentais. Skubiai persirengiau apeigoms, apsivilkau sutana; bet nei grafas, nei jaunoji nesirodė. Grafas buvo išvažiavęs į Daugėlus jos pasiimti. Jie jau seniai turėjo būti čia, bet jaunosios tualetas – ne toks menkas reikalas, ir daktaras, įspėjęs svečius, kad pusryčiaujama bus tik po religinių apeigų, kvietė tuos, kurie labai išalkę, pasistiprinti prie bufeto, nustatyto pyragais ir įvairiais gėrimais. Pastebėjau, kad ilgai laukdami žmonės neiškenčia nepradėję liežuvauti; dvi dailių panelių mamos, pakviestos į iškilmes, nesiliovė laidžiusios kandžias pastabas jaunosios adresu.

Buvo jau po vidurdienio, kai raketų salvė ir šautuvų šūviai paskelbė atvažiuojant jaunąją, ir veikiai į alėją įsuko iškilminga brika, pakinkyta ketvertu puikių arklių. Arkliai buvo apsiputoję, ir nesunkiai galėjai suprasti, kad vėluojamasi ne dėl jų kaltės. Brikoje sėdėjo tik jaunamartė, ponija Daugėla ir grafas. Jis išlipo ir padavė ranką poniai. Panelė Ivinska grakščiu mostu, koketuodama lyg vaikas, nudavė norinti prisidengti šydu, kad pasislėptų nuo smalsių žvilgsnių, įsmigusių į ją iš visų pusių. Vis dėlto atsistojo brikoje ir buvo beatsiremianti grafui į ranką, kai staiga arkliai prie gražulo, ar išsigandę gėlių, kuriomis kaimiečiai apibėrė jaunąją, o gal pagauti tos keistos baimės, kurią grafas Šemeta sukeldavo gyvuliams, prunkšdami stoji pietu; vienas brikos ratas užkliuvo už akmeninio stulpelio prie laiptų, ir akimirka atrodė, kad įvyks nelaimė. Panelė Ivinska spygtelėjo... Bet veikiai visi nurimo. Grafas, stvėręs ją į glėbį, užnešė laiptais ant terasos taip lengvai, tarsi laikytų rankose balandėlę. Mes visi plojome jam už miklumą ir riterišką galantiškumą. Kaimiečiai visa gerkle šaukė *vivat*, jaunoji, nukaitusi, ir juokėsi, ir tirtėjo. Anaiptol neskubėdamas nusimesti savo žavios naštos, grafas tarsi džiūgavo, rodydamas ją apstojusiai miniai...

Staiga terasoje pasirodė aukšta, išblyškusi, liesa moteris, drabužiai jos buvo atlapi, plaukai susitaršę, veidas siaubo iškreiptas; niekas nežinojo, iš kur ji atsirado.

– Lokys! – klykė ji. – Lokys! Stverkite šautuvus!.. Jis nešasi moterį! Užmuškite jį! Šaukite!

Tai buvo grafienė. Nuotakos atvažiavimas buvo išviliojęs vienus į terasą ar į kiemą, kitus prie rūmų langų. Net moterys, serginčios vargšę beprootę, užmiršo savo pareigas; grafienė paspruko ir, niekieno nepastebėta, atsirado tarp mūsų. Įvyko labai nemaloni scena. Ją reikėjo nešti išnešti, nors ji šaukė ir priešinosi. Daugelis svečių nieko nežinojo apie jos ligą. Reikėjo aiškinti. Svečiai dar ilgai kuždėjosi.

Veidai apniuko. „Blogas ženklas!“ – kalbėjo tie, kurie buvo prietaringi; o tokių Lietuvoje daug.

Tuo tarpu panelė Ivinska paprašė penkių minučių: reikėjo apsirengti ir užsidėti nuotakos šydą – šita procedūra užtruko gerą valandą. Per tą laiką asmenys, nieko iki šiol negirdėję apie grafienės ligą, spėjo išsiklausinėti apie jos priežastį ir sužinoti visas smulkmenas.

Pagaliau pasirodė nuotaka, nuostabiai pasipuošusi, žėrinti briliantais. Teta pristatė ją svečiams, ir kai reikėjo eiti į koplyčią, mano didžiai nuostabai, visos draugijos akivaizdoje ponია Daugėla taip skambiai tėkstelėjo dukterėčiai per žandą, jog atsigrėžė net tie, kurių dėmesys tą akimirką buvo kažkur kitur nukrypęs. Šis antausis buvo priimtas su absoliučiu nuolankumu ir nieko, atrodo, nenustebino; tik kažkoks juodai apsirengęs vyriškis užrašė kažką ant atsinešto popieriaus lapo, ir keletas dalyvių abejingiausiai veidais jame pasirašė. Mįslė paaikšėjo tik apeigoms pasibaigus. Jei būčiau ją anksčiau įspėjęs, būtinai būčiau, kaip pastorius, visomis jėgomis pasipriešinęs šitam bjauriam papročiui; jo tikslas – sudaryti skyryboms dingstį, nuduodant, kad santuoka įvykusi tik po fizinio smurto, pavartoto prieš vieną iš susituokiančiųjų.

Baigęs jungtusių apeigas, laikiau savo pareiga keletu žodžių kreiptis į jaunąją porą, stengiausi kuo geriau pavaizduoti, kokia rimta ir šventa yra juos sujungusi priesaika, o kadangi man dar nebuvo iš galvos išėjęs panelės Ivinskos nederamas *post scriptum*, priminiau, kad ji įžengia į naują gyvenimą, kur jos laukia ne jaunatviškos pramogos ir džiaugsmas, bet svarbios pareigos ir rimti išbandymai. Man rodos, šita mano pamokslo dalis padarė didelį įspūdį visiems tiems, kurie suprato vokiškai.

Iš koplyčios išeinančią eiseną pasitiko šautuvų salvės ir džiaugsmingi šūksniai, paskui visi suėjo į valgomąjį. Pusryčiai buvo prašmatnūs, svečiai gerokai išalkę, ir iš pradžių tebuvo girdėti peilių ir šakučių tarškėjimas, bet veikiai šampanas ir Vengrijos vynas atrišo liežuvius, svečiai ėmė šnekėtis, juoktis ir net šūkauti. Buvo džiaugsmingai keliami tostai už jaunosios sveikatą. Vos tik svečiai vėl atsėdė, atsistojo senas ponas žilais ūsais ir griausmingu balsu prabilo:

– Su širdgėla stebiu, kaip užmirštami seni mūsų papročiai. Mūsų tėvai niekada nebūtų gėrę į jaunosios sveikatą iš krištolo taurių. Mes gerdavome iš jaunosios batelio ir net iš jos aulinuko, nes mano laikais ponios avėjo raudono ty mo aulinukais. Parodykime, bičiuliai, kad

dar esame tikri lietuviai, o tamsta, ponias, malonėk duoti man savo batelį.

Jaunoji nuraudusi atsakė, slovindama juoką:

– Ateik ir pasiimk tamsta pats...; bet tuo pačiu atsilyginti aš negalėsiu ir gerti iš tamstos pušnies atsisakau.

Ponui nereikėjo du sykius kartoti; jis galantiškai atsiklaupė, nutraukė nuo kojytės baltą atlasinį batelį su raudonais kulniukais, įsipylė į jį šampano ir išgėrė taip greitai ir mikliai, jog ant drabužių išlaistė ne daugiau kaip pusę. Batelis ėjo iš rankų į rankas, ir visi vyrai gėrė iš jo, bet sekėsi jiems ne per geriausiai. Senasis bajoras pareikalavo batelio kaip brangios relikvijos, ir ponias Daugėla, pašaukusi kambarinę, liepė ištaisyti jos dukterėčios tualetui padarytą žalą.

Po šio tosto sekė daug kitų, ir netrukus svečiai ėmė taip triukšmauti, jog man pasidarė nebeatogu likti jų draugijoje. Pasprukau iš už stalo niekieno nepastebėtas ir išėjau iš rūmų pakvėpuoti grynu oru, bet ir čia manęs laukė ne itin pavyzdingas reginys. Dauguma tarnų ir kaimiečių, iki valias prisivaišinę alumi ir degtine, buvo jau girti. Spėta susivaidyti ir prasiskelti galvas. Pievoje vienur kitur voliojosi visai nusitašę girtuokliai, ir bendras šventės vaizdas labai panėšėjo į mūšio lauką. Man būtų buvę įdomu iš arčiau pasižiūrėti liaudies šokių, bet šoko daugiausia tik kažkokios akiplėšos čigonės, ir aš nusprendžiau, kad man nederamaišytis į šitą šurmulį. Taigi grįžau į savo kambarį, dar kiek paskaičiau, paskui nusirengiau ir tuoj užmigau.

Kai pabudau, rūmų laikrodis mušė tris. Naktis buvo šviesi, nors mėnulis apsitraukęs lengva migla. Bandžiau užmigti, bet negalėjau. Kaip visada tokiais atvejais, norėjau pasiimti knygą ir padirbėti, bet neradau po ranka degtukų. Atsikėliau ir ėmiau aklo mis grabinėti po kambarį; staiga pro mano langą šmėstelėjo kažkoks tamsus, didžiulis kūnas ir su dusliu trenksmu nukrito į sodą. Pirmiausia man pasivaideno, kad tai žmogus, ir aš pagalvoju, jog pro langą išdribo kuris nors iš girtuoklių. Pravėriau langą ir žvilgtelėjau. Pagaliau užsidegiau žvakę ir, vėl atsigulęs, įnikau į savo žodyną, kurį padėjau šalin tik tarnui atnešus rytinę arbatą.

Apie vienuoliktą atėjau į svetainę; daugelio svečių akys buvo aptinusios, veidai pablyškę. Sužinojau, kad nuo stalo svečiai pakilo iš tikrųjų vėlai. Nei grafas, nei jaunoji grafienė dar nebuvo pasirodę. Svečiai, gerokai paplakę liežuviais, apie pusę dvyliktos ėmė šnabždėtis, iš pradžių tyliai, toliau vis garsiau. Daktaras Frėberis ryžosi pagaliau pasiūsti grafo liokajų pasibelsti į šeimnininko duris. Po

pusvalandžio žmogus grįžo ir truputį susijaudinęs pranešė daktarui Frèberui, kad beldęsis kokį dešimt kartų, bet atsakymo nesulaukęs. Ponia Daugėla, daktaras ir aš pasitarėme. Liokajaus nerimu užsikrėčiau ir aš. Visi trys nuėjome su juo. Prie durų radome jaunosios grafienės kambarinę, baisiausiai išsigandusią, ji tvirtino, kad, matyt, įvykusi kokia nelaimė, nes ponios langas plačiai pravertas. Su siaubu prisiminiau tą sunkų kūną, kuris krisdamas šmėstelėjo pro mano langą. Ėmėme smarkiai belstis. Jokio atsakymo. Pagaliau liokajus atnešė geležinį strypą, ir mes išlaužėme duris... Ne! Neturiu drąsos aprašyti tai, ką išvydo mūsų akys. Jaunoji grafienė gulėjo negyva lovoje, apsipylusi krauju, jos veidas buvo baisingai sudraskytas, gerklė prakąsta. Grafas dingęs, ir nuo to laiko niekas daugiau nieko apie jį negirdėjo.

Daktaras apžiūrėjo baisią jaunos moters žaizdą.

– Žaizda padaryta ne geležte... – šūktelėjo jis. – Tai įkandimas!..

Profesorius užvertė knygą ir susimąstęs užsižiūrėjo į ugnį.

– Ir tai visa istorija? – paklausė Adelaidė.

– Visa! – niauriai atsakė profesorius.

– Bet kodėl pavadinate ją „Lokis“? – vėl pasiteiravo ji. – Juk šiuo vardu nesivadina nė vienas veikėjas?

– Tai ne žmogaus vardas, – atsakė profesorius. – O jūs, Teodorai, suprantate, ką reiškia „Lokis“?

– Nė iš tolo.

– Jei būtumėte išgilinę į dėsnį, pagal kurį sanskritas perėjo į lietuvių kalbą, būtumėte atpažinęs žodyje *lokis* sanskrito *arkcha* arba *rikscha*. Lietuvių kalboje lokiu vadinamas žvėris, kurį graikai vadino *arktos*, lotynai – *ursus*, o vokiečiai vadina *Bär*.

Dabar suprasite mano epigrafą:

Miszka su Lokiu,
Abu du tokiu.

Jūs žinote, kad *Lapės romane* lokys vadinamas *damp Brun*. Slavai jį vadina *Michailu*, lietuviškai *Miszka*, ir ši pravardė beveik išstūmė bendrinį žodį – *lokys*. Prancūzai, pavyzdžiui, užmiršo savo neolotynišką žodį *goupil* arba *gorpil* ir pakeitė jį žodžiu *renard*²⁶. Galėčiau duoti ir daugiau pavyzdžių...

Bet čia Adelaidė pareiškė, kad jau vėlu, ir mes išsiskirstėme.

²⁶ Lapé (pranc.).